

Umieranie na best-SELL-ery

Slovenská literatúra pre deti a mládež 2015

Mgr. Timotea Vráblová, PhD., (1968) je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17. – 18. storočia. Detskú literatúru a Psychológiu detského diváka prednáša na Vysokej škole múzických umení. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže. Je prezidentkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY.

Literárne texty sa čoraz viac menia na prvoplánové. Z príbehov sa stráca životná štafa, prestávajú byť dôležitým symbolickým odkazom, stratégiou prežitia či vyjadrením radosti zo života. Stráca sa citlivosť na vieru a uveriteľnosť. Nahromadené slová a frázy blízke podenkovým marketingovým sloganom, konverzačné dialógy (bezduché, zamerané na sebareprezentáciu postáv a ich ikon) nahrádzajú skutočné rozprávačstvo. Ak takto staviame základ kultúry pre deti či mladých, čo budeme od nich žať ako od dospelých? Chytil ma pesimizmus z tohtoročnej knižnej úrody... Ale vždy je nádej!

O tých, ktorí ešte naozaj PÍŠU

Príbeh *Eros a Psyché* (Perfekt) vo vynikajúcom podaní **Beaty Panákovovej** sprístupňuje detskému čitateľovi jedno zo zásadných rozprávání o krehkosti vzťahovej intimity. V plastickom stvárnení po významovej i formálnej stránke autorka odkrýva staroveký mýtus o „meandroch“ lásky, spôsobených slabosťami, neistotou či vnútornými ruptúrami duše. Panáková citlivo modeluje príbehovú líniu tak, aby bola adresná detskému príjemcovi. V jej podaní zrozumiteľne zaznievajú impulzy i k dôležitým životným stratégiám: naznačuje vzťah dôvery a lásky, úskalia obdivu a zbožňovania, no tiež nesmiernu silu pokorného vzopätia sa, keď človek povstane z trosiek kolízií a úprimne sa pokúša o obnovu. Podnetný a cenný je aj doslov, v ktorom Panáková poodhalila cesty, ako sa tento staroveký príbeh dostal do mnohorakých kultúrnych prostredí.

S iným typom mýtov, fikcie, ale i s pravdivými faktami sa stretieme v knihe **Ondreja Sliackeho *Divy Slovenska II*** (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Fikcia a pravda sa v nej funkčne prepájajú, spája emocionálne s intelektuálnym. Sliackeho vlastivedný výklad však majstrovsky prenáša na čitateľa aj vnútorný vzťah k informácii, ob-DIV. A dokazuje, že práve vo fikcii, v tomto prípade v drobných (fabulovaných) rozprávaniach či (fiktívnych) rozhovoroch k jednotlivým vlastivedným témam, nájde čitateľ podstatnejšie impulzy a informácie, než keby ich prijímal len z vecnej časti knihy. Darmo, aj tu platí skúsenosť starodávnych majstrov: ilustratívne príklady sú pre potechu, zariadenie i poučenie príjemcu obzvlášť vhodné. A autor v tomto prípade pozná presnú mieru toho, ako príhodne zlaďiť rozmanité ingrediencie pre dušu.

Celkom kontrastne k fikciám a mýtom žiada sa mi spomenúť **Johankinu veľkú rodinu** (Vydavateľstvo Slovart), realisticky koncipovaný prózu zo súčasnosti, posledný román z tetralógie **Tone Revajovej** o dievčatku, ktoré sa „cvičí“ v adaptabilite na radikálne životné zmeny, učí sa rozvíjať harmonické vzťahy a budovať si zázemie. Kvalita tohto románu je vo svojej kategórii výnimočná. A vyvážená k minulým dielom; a to je pri viacdielnych románoch zriedkavé. Hoci tu autorka rozvíja témy predchádzajúcich častí, nevzniká pocit,

že by „varila“ z už použitého materiálu. Naopak, sviežo a subtilne modeluje a rozvádza príbehové zložky. Čitateľ nadobúda pocit, že spoločne s Johankou plynulo prešiel ďalším životným úsekom a že bol tak trochu aj nepomenovaným členom jej rodiny. Hoci tok príbehu prirodzene plynie, autorka sa nenechá unášať rozprávaním na povrchu. Prirodzene doň zakomponovala aj dôležité hodnotové a filozofické aspekty. S ohľadom na celý štvorzväzkový korpus možno skonštatovať, že Revajovej sa podarilo priniesť do slovenskej literatúry pre deti intencionálne dielo par excellence, ktoré do hĺbky a bez mentorovania nasvecuje proces dospievania a dozrievania, pričom ho sprostredkúva nielen v kóde primeranom veku, ale i našej mentalite a kultúre.

V uplynulom roku **Daniel Hevier** oslavoval svoje životné jubileum. Pripomína ho aj zbierka básní ***S deťmi sa dá dohodnúť*** (TRIO Publishing). Obsahuje 600 + 6 básní (starších i nových). Je to pozoruhodná antológia, nielen pre kvalitu samotných básní. Hevier je básnik, ktorý sa neustále vyvíja, a jeho poetika neustrnula. V antológii však vo svojej rozmanitosti dostala nový kontext. Hevier-editor umne spája básne lyrickejšie, epickejšie, nonsensovitejšie, rapovejšie, dramatickejšie i humornejšie, sú vedľa seba na stránkach, nikto iný by ich takto nespojil, a spoločne vytvárajú novú mozaiku, nový tvar. Skrátka, je to Hevierov básnický koncert. Napokon, to je vidno aj v ďalšej knižke ***Škola po škole*** (Literárne informačné centrum). Je sviežou a živou zbierkou krátkych próz a básničiek o javoch a dejoch v škole. Autor vyskúšal rozmanité okuliare, ktorými sa dá pozrieť na školský svet. Nie preto, aby detskému čitateľovi vnútil nejaký pohľad, ale aby ho spolu s ním slovom modeloval a pretváral. Slovo je pre Heviera tým zázračným nástrojom, ktorý nám umožňuje dotýkať sa a spoznávať.

Erik Ondrejčka s ilustrátorkou Barborou Paulovičovou vytvorili vydatený básnicko-výtvarný projekt ***Abecedári*** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Je určený začínajúcim čitateľom. Knižka ich podnetným spôsobom zoznamuje nielen s abecedou, ale aj s jej poriadkom a druhmi. Autori pozývajú deti spoločne preskúmať rozmanitosť abecednej grafiky. Svet abecedy predstavujú čitateľovi čínorodé písmenká so svojimi príhodami z knižiek a školských písaniek. Zostáva vybrať sa ruka v ruke s písmenkovými priateľmi na miesta, ktoré sa nám rozhodli ukázať.

Čarovná šmykľavka do sveta NAOZAJ? Od prípadu k prípadu

Jednu si našiel chlapec v rozprávkovkej knižke ***Adam a čarovná šmykľavka*** (Vydavateľstvo Slovart) od **Márie Lazárovej**. Priviedli ho k tomu celkom prozaické

okolnosti: rodina sa rozrástla o dvojčičky. Dom, dvor, záhrada sú síce miesta, na ktorých sa dá všeličo zažiť, ale najlepšie s niekým. A mama nemá čas. Na pomoc prichádza vtáčik Štebotáčik. A jedna čarovná šmykľavka. Vždy, keď sa po nej Adam spustí, dostane sa s priateľom Štebotáčikom do nejakej neznámej krajiny. A zrazu tušíme, ako sa Adamova fantázia dostala k maľovaniu neznámych miest, o ktorých už voľakedy počul. Malý mudrlant pobehuje po trávniku a „čarovným spôsobom“ spoznáva kontinenty a na nich napríklad klokana. Lazárovej hra s fantáziou je adresovaná začínajúcim čitateľom. Odráža sa v nej emocionalita dieťaťa. Vtáčik Štebotáčik stelesňuje Adamovo harmonické spojenie s okolím i jeho vzťah s mamou, ktorá v Štebotáčikovi spozná vzácneho priateľa. Naňho chlapček emocionálne „ukladá“ neistotu z toho, že je odkázaný sám na seba. Štebotáčik mu pomáha, kým si nenájde nového kamaráta. Príbehy majú pokojný spád. Slabšou stránkou knihy je občasná rozvláčnosť.

Predstavovanie reálneho sveta prostredníctvom imaginatívne ladených príbehov je typické aj pre knižku **Zuzany Štelbaskej Zornička** (Nakladateľstvo Albatros v Albatros Media). Hlavná hrdinka, malé zvedavé dievčatko, sa zoznamuje s tajomstvami záhrady. Spolu so psikom Titim a mačičkou Lízou tam denne podnikajú výpravy. S pomocou čarov. Zornička sa totiž zakaždým zmenší. Vďaka tomu môže neobyčajným spôsobom spoznávať obyvateľov záhrady. Dokáže sa dostať do krtkovho sveta. Spoznáva svet mravcov i pavúkov. I to, ako svet záhradnej vegetácie vlastne funguje. Nápad je skvelý. Dynamiku rozprávania však spomaľuje zbytočná rozvláčnosť a rozbiehavosť. Rozptyľuje sa tým pozornosť čitateľa a znižuje sa aj emocionálny náboj.

Druhý diel príhod susediek-kamarátok **Mimi a Lízy 2** (Vydavateľstvo Slovart) od **Kataríny Kerekesovej, Kataríny Molákovéj a Alexandry Salmely** pokračuje v myšlienke predstaviť deťom dva kontrastné a dominantné spôsoby prijímania podnetov – pomocou zraku a sluchu. Každý je jedinečný a umožňuje človeku spoznávať svet v úplne iných dimenziách. Spojiť ich je obohacujúce, čo vyjadruje priateľstvo oboch dievčat. Autorky zotrvali v schéme prvej časti; reálne prostredie je transformované do fantazijného príbehu, ktorý zároveň znázorňuje spôsob, akým kamarátky vnímajú svoj svet. Miestami cítiť, že tento model ustrnul, rozprávanie ide po povrchu, semtam ustupuje schéme dokonca aj hlavný zámer knižky – predstaviť domnelý temný svet slepoty v žiarivých farbách odlišného vnímania.

Paralelný svet je tematizovaný aj v knihe **Diany Mašlejovej Tajný cirkus** (Nakladateľstvo Albatros v Albatros Media). V čom je cirkus tajný? Očividne je neviditeľný, alebo viditeľný len pre tých, ktorí si pozorne všimajú – napríklad malého kuvika vo vlasoch chyžnej Hildy parížskeho hotelíka Bonpin. Nie je to strašidelné miesto; na pódiu tohto cirkusu sa predvádzajú neuveriteľné výkony, hrdinovia dávajú zo seba to najlepšie a s radosťou. Teda len v cirkuse Dutemple, ktorého riaditeľom je kúzelník Antoan Lapatit. Je aj iný tajný cirkus – Žaka Cirkusaria. Aj v ňom sa podávajú výkony. No zo strachu pred trestom a týraním. Napadlo mi, že jeden z týchto cirkusov nosíme v sebe, je v našich rodinách i spoločnosti. Všade tam, kde môžeme odovzdať to najlepšie z nás. Mašlejová je talentovaná autorka. Nápady jej plynú s ľahkosťou. Slabšou stránkou knižky je však rozbiehavosť príbehových línií. Odráža sa to aj v rovine postáv, niektoré ostali len zhruba „nahodené“.

Snaha o ľahký, vzdušný štýl je príznaková aj v autorkinej druhej knihe **V modrej izbičke** (Real Music House). V krehkom príbehu o spomienkach sa dostávame do detskej izbičky. Už dvojgeneračnej. V modrej izbe sa hrávala Pani Domu i jej neter Sofinka. Ešte stále sú v nej hračky. A tie rozprávajú. Práve hračky sú indikátorom nostalgie Pani Domu i jej smútku za Sofinkou, teraz už samostatným mladým dievčaťom. Ukáže sa však, že v hlbokých vzťahoch sadíme vzácné semiačka, ktoré časom prinesú nádherný úrodu. Aj kniha vznikla z dobrých hodnotových jadierok. Vela sviežich nápadov autorky však potláča až príliš detailistické rozprávanie, pôsobiace voči deju retardačne.

Dobrodružnú cestu do sveta NAOZAJ z opačnej strany, cez sny, vykresľuje kniha **Mariána Benku O Zuzanke a Mesačnej víle** (Vl. nákl.). Impulzom

ku knižke bola zrejme vnútorná potreba podeliť sa o naliehavé poslanstvo: o tom, že slabne či chladne rodičovská láska, a nie každé dieťa je prikrýté jej ochranou. Preto sa ľahko stáva korisťou zlomyseľných bytostí besíkov. Tí prenikajú k deťom cez strašidelné sny, unášajú ich a väznia, živia sa z ich strachu a trápenia. Možno polemizovať o tom, či treba tento negatívny podtón vysielat práve k deťom, najmä ak im nedáva do situácií strategický kľúč. Nádejou je totiž len záchrana od istej Zuzanky, ktorá ochotne opustí svoje telo a s vílami a drakmi z rozprávkových kráľovstiev sa pustí do boja v prospech detí. Príbeh je typom „à la these“, no poslanstvo v tomto prípade až príliš usmerňovalo rozprávanie, preto príbeh pôsobí značne vykonštruovane.

Rozprávanie na hranici reálneho a transcendentálneho v knihe **Mar-ka Domesa a Juraja Hajkovského Drakobijec: moja cesta** (Zaostri na rodinu) má slúžiť ako „didaktický“ prostriedok, ako nasmerovať detského čitateľa k boju s vnútorným pokušením. Ustrnulo však v schematickom modeli. Jednotlivé príhody sú totiž koncipované tak, aby sa dali využiť vo forme rodinnej hry. Drakobijec – chlapec Artur z reálneho sveta – bojuje so sedemhlavým drakom (hlavné hriechy sú v latinčine označené ako caput – teda hlava). Princíp vychádza z toho, že sedem hriechov – hláv je podstatou aj všetkých ostatných hriechov. Cez jednotlivé skúšky sprevádza chlapca tajomné „zjavenie“ – pútnik. Prepis tohto motívu, inak známeho z kresťanskej literatúry, inklinuje trochu k new age štýlu. Pútnik ako guru zadáva chlapcovi úlohy a dáva mu pomôcky na boj – napríklad doňho vkladá čarovnú guľôčku múdrosti. Tieto prostriedky oslabujú symbolickú funkciu motívu, odkláňajú totiž pozornosť od vnútorného procesu zmeny, ktorý je v knihe tematizovaný. Navyše v takomto spracovaní sa symbolický význam pútnika odlišuje aj od tradičného kresťanského podania (o ktoré zrejme autorom išlo), kde je dôraz položený na vodcovstvo Boha v úzkom osobnom vzťahu s človekom, ktorý sa po ceste ešte viac prehlbuje.

Knižka **Gabriely Futovej Nototo a strašidelná škola Elvíry Múdrej** (Vydavateľstvo Slovart) je zaujímavým pokusom autorky priblížiť svet detského úžasu a farbistej škály pocitov. Animuje ho pomocou postavičiek škriatkov, ktorí sa narodia vždy vtedy, keď niekto v ľudskom svete emotívne zareaguje – pomocou citoslovca alebo iného špeciálneho slova, ktoré vyjadruje emóciu situácie. Paralelný škriatkovský svet je zrkadlovým obrazom toho ľudského. Škriatkovská škola Elvíry Múdrej, kde sa novorodenci pripravujú pre ľudský svet, znázorňuje pocity v paralelnom svete detí, ktoré prechádzajú učením a tréningom. Výcvik je tvrdý; kto sa nenaučí, zahynie. Záverečná skúška však potvrdí, že strach má predsa len veľké oči. Príbehy sa síce čítajú ľahko, no sú aktivizačné. Sú totiž pre dieťa dobrým motivačným prostriedkom k tomu, aby s nimi ďalej pracovalo.

Knižka **Marty Šurinovej Záhada čarovného vajíčka** (TRIO Publishing) je zaujímavým rozprávaním o ľudskom šťastí; v širokých horizontoch časopriestoru i v mikropriestore okamihu. V tom drobnom, momentkovom zábere zobrazuje „nešťastia“ a sklamania, o ktorých deti veľmi dobre vedia. Dievčatko – rozprávačka príbehu – nemôže ísť s rodičmi na prázdniny k moru, lebo malo na vysvedčení zhoršený prospech. Príbeh hovorí o procese vyrovnávania sa s inou možnosťou, tá sa napokon ukáže ako životne dôležitá. V širšom horizonte hľadania ľudského šťastia nás Šurinová necháva nahliadnúť na „výpravy a ťaženia“ obyvateľov malého mestečka, ktorí chcú v záhrade miestnej obyvateľky Katky Kráľovej získať čarovné vajíčko šťastia od sliepočky liliputánky. Šurinová rozkrýva viacero paralelných dejových línií. Zjednocuje ich spoločný cieľ hrdinov. „Ťaženie“ za šťastím ich vyprovokuje k životným výkonom. Prekonajú sami seba a v tom nájdu aj vlastné šťastie. A dievčatko-rozprávačka? V záhrade Katky Kráľovej sa jej otvorila oči a uši, začne rozumieť reči zvierat a tiež radosti z bežných okamihov života. Slabšou stránkou knihy je občasná prílišná deskriptivnosť, ktorá zbytočne spomaľuje dynamiku rozprávania.

Paralelný svet škriatkov ako zrkadlový odraz ľudského sveta je východiskom rozprávania **Svetlany Majchrákovéj Škriatkovia a rytierske cnosti** >>

- » (DAXE). Škriatkovské deti dostali cez prázdniny za úlohu preskúmať rytierske cnosti svojho rodu. Autorka končí každú epizódu morálnym ponaučením. Svet škriatkov modeluje skôr dekoratívnym spôsobom – pomocou typických scenérií a rekvizít. Hlbší význam paralelného sveta, ktorý odkazuje na reálny svet dieťaťa, zaniká. Silnejšou stránkou knižky je slušná štylistická úroveň. Rozprávania však plynie po povrchu a stratilo hlbší symbolický záber.

Svojrázne sa s realitou a snom pohráva **Braňo Jobus** v knižke **Plajko** (Vydavateľstvo Slovart). Plajko je hračka na snivanie; nie to skutočné, ktoré si človek plní krok za krokom vlastným úsilím a prácou, ale to únikové. A preto narobí v ľudskom svete poriadnu šlamastiku. Autor v rozprávaní využíva svoj obvyklý arzenál prostriedkov: recesiú a spontánnu prejav. Pre Jobusove príbehy platí, že sú živelné. Aj preto sa rozprávania posúva nie tokom deja, ale od gagu ku gagu, od impulzu k impulzu. Autor síce dbá na významový oblúk riešenia zápletek, tie však nie sú v jednote s hlavným tokom príbehu. Vo viacerých prípadoch zápletky fungujú ako izolované segmenty rozprávania, dohromady nevytvárajú celok. Možno aj to je recesia. A možno je to celé rozprávka pre unavených dospelých, ktorí recesiú potrebujú viac ako deti.

Paralelný svet ako symbolické znázornenie vnútorného zrenia sa objavuje v debutovom románe **Barbory Kardošovej Traja kamoši a fakticky fantastický bunker** (Vydavateľstvo Slovart). Je určený čitateľom od 10 rokov. Dotýka sa otázok hľadania vnútorného balansu, ozrejmovania si toho, čo je pri vnímaní seba i tých druhých pravda a čo sú domnienky. Rozprávačom je jedenástočný Juraj. S precíznosťou a s predstavami o vlastnej opustenosti rozpráva o svojich emocionálnych poryvoch. Autorka mu vytvára romantizujúci priestor na osobný únik – priamo v srdci prírody. Tam sa tajne stretáva s trojicou zvierat: s koníkom, mačkou a so sučkou. Tí mu rozumejú a vedú ho k tomu, aby lepšie porozumel sebe i druhým. Imaginácia sa prelína s psychickým projektovaním, teda s hľadaním vnútorného priestoru, v ktorom by protagonista mohol spracovať to, s čím sa stretáva, i to, po čom vnútorne túži. V mnohých ohľadoch však rozprávania pôsobí vykonštruovane. Mikropríbehy akoby sa len vznášali na toku rozprávania. Chýba im autenticita, skutočné zakorenenie v samotnom príbehu.

V knižke **Kataríny Mikolášovej Bojníckí búbeli** (Vydavateľstvo Maticie slovenskej) sa do paralelného sveta musíme ponoriť. Presne tam, v teplých minerálnych prameňoch kúpeľov Bojnice, hlboko pod zemou, žijú totiž búbeli, tvorivé, odvážne stvorenia s chvostom, ktoré sa starajú o to, aby mali podzemné horúce vody to najpriateľnejšie zloženie. V ich charaktere sú predstavené geologické procesy, fyzické a chemické reakcie: mená princezien Hydrogildy a Kalcidy zrejme naznačujú ich životné úlohy. Paralelný búbelovský svet s tým ľudským spája Mikolášová invenčným spôsobom v rozprávaniach pripomínajúcich etiologické povesti. Hlavná hrdinka Ivanka, dcéra zámockej slúžky, dostáva výsadu vidieť aj do búbelovského sveta, a tak sa dozvedáme o tom, ako sa búbeli zaslúžili o Bojnícky zámok i o mesto. Mikolášovej búbelovské príhody sú typom ľahšieho čítania. Slabšou stránkou je spôsob narácie, miestami prílišná zjednodušenosť reči postáv i rozprávača. Dobré rozbehnuté epizódy tak strácajú na gradácii a postavy na presvedčivosti.

Zbierka doteraz knižne nepublikovaných básnických a prozaických textov **Rudolfa Dobiáša Perličky na sniečku** (Regent) predstavuje autora ako básnika, rozprávkara, ale i výborného rozprávača legiend a povestí. Spoločným menovateľom jeho textov je úcta a láska k životu. Prejavuje sa v hre, tvorivosti, v láskavom humore, ale aj v spätosti s rodnou krajinou. Výhradu mám nie voči literárnej, ale voči vydavateľskej kvalite publikácie. Necitlivo (hoci úsporne) riešený grafický dizajn knihy narušá významový kontext viacerých textov. Tesným umiestnením ich dáva do neželaných súvislostí. Je absurdné, aby na tej istej strane za koncom legendy o Danielovej ovečke pokračovala hravá básnička o Hrochovi, ktorá s ňou nielen významovo nesúvisí, ale vnáša do kontextu úplne iné emocionálne impulzy. A podobných miest je viac. Niektoré básnické texty by tiež boli potrebovali vzdušnejšie umiestnenie na samostatnej strane, aby dostatočne vynikli.

Rozprávania zo súčasnosti

Kniha **Timotej a pradedo** (Perfekt) **Jána Beňa** je zaujímavým dialógom, postaveným na medzigeneračných pohľadoch (pradedo a vnuka). Hlavnou témou je hľadanie vzájomného porozumenia a súzvuku. Napokon toto východisko je typicky beňovské. Vzťah pradedo a vnuka v tomto príbehu má komplikovaný základ. Pradedo totiž stratil svojho syna, pravnukovho starého otca, a to ho poznačilo. Navyše ho teraz supluje. Odhodlanie pradedo rozprávať a spomínať sa však napokon stane východiskom pre ich hlbší vzťah. A odtiaľ je len krok spomienky napísať. Aj preto, že pravnuke strávi niekoľko týždňov v nemocnici. Písané „rozprávania“ sú koncentrovanejšie. Je cítiť, že vďaka „rozprávaniu“ pradedo svojho pravnuka lepšie spoznal. Beňo sa usiluje vystihnúť psychickú stránku hrdinov, odkryť vnútorný proces medzigeneračného zblíženia. Beňovské príbehy sú v našej dobe osobitým tým, že sa v nich dieťa stretáva s typickým starootcovským rozprávačským štýlom, čo môže byť pre neho obohatením.

Knižka **Romana Brata Zlo nemá na kúzo** (CPress v Albatros Media) je v skutočnosti určená čitateľom staršieho školského veku (teda nie od 8 rokov, ako sa v nej uvádza). Autor si príznačne vyberal z náročných a závažných tém: sociálne problémy rodiny v dôsledku invalidity a alkoholizmu otca, vzťahové problémy mladých ľudí v škole, problémy so sociálnymi sieťami, krádež. Silnou stránkou je zaujímavý modelovaný príbeh hlavnej protagonistky, trinásťročnej Moniky, ktorá sa nachádza uprostred problematických vzťahov so spolužiakmi aj pre jej komplikované rodinné zázemie. Brat je najpresvedčivejší, pokiaľ rozpráva o Monikinom školskom prostredí. Najsilnejšie epizódy sú z domova dôchodcov, kde si Monika privyrába kúzelníckymi vystúpeniami. Menej vyvážené a presvedčivo však autor spracoval príbehovú líniu Monikinej rodiny a tiež epizódy s krádežou v škole. Slabinou knižky je neuvážene kumulovanie rôznorodých závažných problémov, ktoré zbytočne rozptýlili autorovu energiu. Čitatelia však nepochybne ocenia príslovečný Bratov ľahko plynúci štýl rozprávania.

Výsledkom 11. ročníka súťaže pôvodnej poviedkovej tvorby pre deti je antológia **My nie sme žiadne céčka** (Perfekt). Je už tradične aj zaujímavým „prehľadom“ tém, ktoré deti priťahujú. Na aktuálne problémy je napokon zameraný aj štatút samotnej súťaže. Tohtoročná antológia je z literárneho hľadiska možno menej kvalitatívne vyvážená ako po iné roky. No práve vďaka „problémovému náboju“ je nemenej čitateľsky príťažlivá. Víťazná poviedka Marty Hlušikovej **My nie sme žiadne céčka** dáva tušiť, ako vážne deti vnímajú spätnú väzbu a ako si vážia citlivý charakterný prístup zo strany autority (či už rodičovskej, alebo učiteľskej). Zaujímavý uhol pohľadu vnesla do tejto témy poviedka Ivany Auxtovej **Stala sa mi náhoda**. Vybočuje zo zaužívaných ideových schém. Poukazuje na možnosť dieťaťa riešiť problém s učiteľom tak, že o ňom samo otvorene hovorí. Vo viacerých príbehoch je emocionálnym katalyzátorom živé zvieratko – pes, napríklad v tragických kontúrach priateľstva a zrady v poviedke Alexandra Halvoníka **Malý Muk**. V príbehu **Jantárové oči** Márie Vrkoslavovej-Ševčíkovej je „mediátorom“ komunikácie v rodine po tragickom nehode chlapca. Ako v úvode konštatuje garant súťaže, spisovateľ Peter Karpinský, možno je to práve problém odcudzenosti, ktorý súčasné deti prežívajú najviac.

Knižka **Marty Hlušikovej Až raz budem kapitánom** (Vydavateľstvo Slovart) potvrdzuje, že silnou stránkou autorky sú príbehy zo súčasnosti. Má talent nielen odporovať detské reakcie, ale vie ich pútavo literárne stvárniť, k čomu jej nesporne pomáha aj jej príslovečný zmysel pre humor. Cez jeho prizmu odkrýva, ako pracuje fantázia malých detí, keď reflektujú situácie sveta dospelákov. Reflexia je v tomto prípade nutná, lebo chlapec, hlavný protagonista a rozprávač príbehu, sa vyrovnáva so závažnými zmenami, ktoré vyplývajú zo života neúplnej rodiny. Rozprávania však pôsobi živo a harmonicky, dospeláci totiž vedia pripraviť chlapčekomu dostatočné vzťahové zázemie. A chlapec s „nadhľadom a prehľadom“, ktorý mu umožňuje jeho detská optika, „po hlušikovsky“ komentuje, hodnotí, zariaďuje. A je čo. Veď chce byť kapitánom. A kým je mama po havárii v nemocnici, s Romanom, jej priateľom, sa pripravuje nielen na námornícky život, ale i na veľkú rodinu.

Epizodickým sprievodcom každodenného života batoľaťa Janka a jeho malej sestričky je knižka **Viery Švenkovej Anička a Smejko** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Emocionálny kontakt súrodencov autorka predstavuje nielen cez hru a záujem dievčatka o bračeka, ale aj cez schopnosť dievčatka porozumieť jeho blabotavým prvým slovám. V drobných epizódach je opísaný denný režim detí, ich vývinové posuny, úžas nad ich mudrlantstvom a výmyselníctvom.

Rozprávanie **Leny Riečanskej Ach, tá Joja!** (TRIO Publishing) je jej knižným debutom pre deti, teda čitateľky staršieho školského veku. Protagonistkami sú 13-ročné kamarátky Joja, Soňa a Monika. Dievčatá prežívajú intenzívny priateľský vzťah, spolu prechádzajú typickými emocionálnymi sínusoidami ovplyvnenými udalosťami v škole i doma i búrlivým vzťahovým „zázemím“ dospievajúcich. Jojiným bojiskom je predovšetkým vzťah s mladšou sestrou Ruženou, „rýpačkou“, podrazáčkou a žalobou, ktorý sa však napokon harmonizuje. Vzťahy v škole Joja zvláda viac-menej s prehľadom; vďaka svojej duševnej, ale i fyzickej sile. Rozprávanie vyniká spomedzi iných kníh tohto žánru stabilným hodnotovým rámcom. Pomerne presvedčivo dokáže autorka naznačiť aj psychiku dospievajúcich a stvárniť ich vzájomné vzťahy. Slabšou stránkou je istá „ukričanosť“, v súčasnosti príznačná pre prózu pre dospievajúcich, najmä dlhé dialógy konverzačného typu, ktoré zákonite uberajú z manévrovacieho priestoru autorky.

„Súčasnosť“, ale minulosť, približuje spomienková kniha **Františka Rojčeka Neuveriteľné dobrodružstvá uja Fera** (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Autor v rozprávaní „odbehol“ až do obdobia po skončení druhej svetovej vojny. Tá ešte stále doznievala v príznačne chlapčenských hrách na bandy a ich boje, pri ktorých sa však občas objavili i skutočné bojové rekvizity (vojenský gulomet). Rozprávanie je štylizované ako spomienkový rozhovor so súčasnými deťmi.

Z pohľadu zvieracej ríše

Hektické prostredie letiska Charlesa de Gaulla je v knižke **Viktórie Laurent-Škrabalovej Lapinovci z letiska** (TRIO Publishing) miestom, kde žijú celé generácie zajacov Lapinovcov. Míniságu svojho rodu rozpráva s príznačným nadhľadom malý zajac Albert, jeden z lapinovských šesťorčiat. Autorka vcelku funkčne pracuje s niekoľkými motívmi, ktoré na ploche celého textu navodzujú napätie, pocity stresu a ruchu, typické pre prostredie príbehu. Rozprávačská dynamika sa mnohým súčasným čitateľom bude páčiť. V tom je napokon aj hlavný (či jediný) zámer rozprávania, aby čitateľ nadobudol príjemný dojem, že je „strhnutý“ tokom udalostí.

Knižku ľahkého čítania predstavujú aj **Zvedavé rozprávky** (Marenčin PT) **Dany Hlavatej**. Zvedavé ako mladá žirafa, ktorej narástol dlhý krk, lebo toľko „pchala nos“ do ľavého života a usilovala sa vyriešiť jeho nevidomosť. Autorka stavia rozprávanie na reťazení „akcií“, obyčajne ilustrujúcich tézu o charaktere zvierata.

V štýle ľahkého čítania sú vyrozprávané príbehy o devínskyh psoch v knižke **Havkáči z našej ulice** (Marenčin PT) **Ivany Havranovej**. Autorka celkom nedocenila možnosti svojho osobitého rozprávača - kocúra. Príbehy sú príliš rozvláčne a detailistické. Chýba im utriedenosť. Autorka vkladá „do jedného vreca“ banality s vzácnejším „materiálom“, z ktorého by inak mohla vystavať pútavý príbeh.

Pre príbehy **Márie Vrkoslavovej-Ševčíkovej** je typická téma psíkov. Aj jej v poradí tretia kniha **Čokoládový Gordon zo psej lúčky** (Perfekt) je venovaná dobrodružstvám kokeršpaniela Gordona. Predstavuje žáner ľahkého čítania. Príbehy prvoplánovo zaznamenávajú epizódy zo psieho života.

Povesti a príbehy à la povesti

V edícii *Povestová mapa Slovenska* vyšli **Turčianske povesti II** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) **Jozefa Tatára**, skúseného autora tohto žánru. Tematicky bohatý je výber povestových príbehov, povedačiek, perličiek z histórie regiónu. Užitočným doplnkom knihy je aj slovníček archaických výrazov.

Slovenské povesti z hradov a zámkov (Vydavateľstvo Fragment) **Violy Jakubičkovej** sú príkladom nedostatočne citlivého prístupu k povestovej látke. Autorka predstavuje povesti o dvadsiatich štyroch hradoch a zámkoch vo „vlastnom“ štýle. Rozhodla sa pre skrátený variant podania, no nezvládla ho v dostatočnej miere. Značné „skoky“ v rozprávaní prinášajú významové skreslenia a výrazne oslabujú kvalitu literárneho spracovania.

Aj **Zuzana Boďová** v zbierke **Štiavnickí permoníci** (Erad) predstavuje povestový žáner v „kontaminovanej“ podobe. Príbeh je príliš rozptýlený a stráca typický charakter povestového žánru. Do rozprávania autorka vnáša nenáležité banality. Postavy majú nejasný charakterový profil. Permoník Matúš je pôvodne statný človek. Tulák, ktorý sa len tak niečo nezľakne. Tento charakter sa z neznámych príčin nijako nepremietol do jeho novej podoby permoníka, autorka postavu zbytočne karikuje (rumázga ako decko, nevie lúskaf prstami, nič si z ľudského sveta nepamätá). Niektoré rozprávania sú tiež len zlepenec udalostí (o sitniarskych rytieroch), chýba im jednoliaty tok príbehu.

Naopak, s náležitým rešpektom a porozumením pristupuje k žánrom ľudovej slovesnosti autorka a etnografka **Katarína Habovštiaková** v knižke **Rok má svoj krok a iné rozprávky o toku času** (Regent). Odkrýva dieťaťu malebný obraz toho, ako sa mentalita našej kultúry vpísala do uvažovania o čase, o jeho plynutí, o striedaní ročných období. Primerane detskému adresátovi predkladá vzorkovnicu ľudovej múdrosti v pranostikách a zvykoch, ktoré sa viažu k roku a jeho obdobiam.

Pekným knižným počínom zostavovateľky **Miroslavy Gavurovej** je zbierka piatich rozprávok **Zazrační dzvonček. Starodavne rospraški s Fincic** (FACE - Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania). Rozprávky sú prerozprávané v šarišskom nárečí, pre súčasného čitateľa je teda výber v istom zmysle „alternatívnym“ vydaním a z hľadiska jazykovej kultúry vzácnym, pretože je malým kameňom, pripomínajúcim významné miesto nárečí v našom jazyku, na ktoré sa, žiaľ, postupne zabúda.

Knižky s edukatívnym zámerom

Rozprávka **Zuzany Csontosovej Madam ježibaba** (Nakladateľstvo Albatros v Albatros Media) vznikla ako voľný prepis klasického príbehu o Jankovi a Marienke v modernom veku. Deti sa ocitnú v rozprávkovej chalúpke ježibaby Anastázie. Ako súčasné deti sú primerane sebedomé, takže príbeh hneď vybočí z „klasického“ rámca. Spriatelí sa. A Anastázia požiada deti, aby jej pomohli zmeniť sa. Chce sa stať modernou ježibabou. Podmienkou je aj zvládnuť anglický jazyk a základy etikety. Rozprávka má účelový didaktický charakter zameraný na zábavné učenie anglického jazyka. Účelový rozmer oslabil sústredenosť autorky na samotné rozprávanie, čo sa podpísalo na jeho kvalite.

Knižka **Evy Dienerovej a Daniely Ondrejkovej Malované čítanie: Mravček Zvedavček a iné príbehy** (Príroda) je „zbierkou úloh“ z čítania. Ako naznačuje titul, autorky využívajú spôsob, pri ktorom sa v texte niektoré slová nahrádzajú symbolickými obrázkami. Z krátkych textov vyplývajú úlohy zamerané na prácu s jazykom (napríklad na slootovbu, spoznávanie slovnej zásoby). Škoda, že kvalita textov tak výrazne ustúpila didaktickému zámeru.

V štýle „maľovaného čítania“ je napísaná aj knižka **Barbory Rakovskej Hrebienok** (Ikar). Príbeh je na tému česania, autorka postavila rozprávanie na „animovaní“ funkcií predmetov česania (hrebienky, kefy a sponky z mestečka Vlásokova). Z didaktického hľadiska je to dobrý nápad. Príbeh s obrázkami je však písaný „in continuo“, bez hier a úloh k textu. Niežeby mi chýbali. Zdôrazňujem to preto, že v takomto prípade mám aj vyššie očakávanie od kvality rozprávania. Tu nebolo naplnené.

Leporelá sú dôležitým žánrom, pretože sprostredkujú najmenším čitateľom prvotný kontakt s knihou. Posledné roky nám však chýbajú pôvodné tituly. **Alena Penzešová a Vladimíra Vopičková** (ilustrácie) prišli hneď s dvoma novými: **Tučniak Pigi na výlete a Psík Bobi na farme** (obe Fortuna Libri). Sú to príbehové leporelá. Funkciou takéhoto typu leporel je pútavo >>

» sprostredkovať dieťaťu príbeh a tiež ho podnietiť k tomu, aby ho dokázalo na svojej úrovni prerozprávať. Príbeh tučniaka Pigiho je však z rozprávačského hľadiska málo podnetný. Rozprávania je nesústredené. Stvárnenie príbehu nezodpovedá dostatočne žánru lepoporela. Kvôli detskému vnímaniu by totiž sekvencie príbehu mali byť rozložené po stranách. Strana by tak ponúkla dieťaťu „uzavretú“ časť deja, na ktorú sa môže sústrediť. Toto lepoporelo to však dieťaťu neumožní. Kvalitnejšie nie je ani lepoporelo o psíkovi Bobim.

Ústretové voči potrebám najmenších čitateľov sú lepoporelá s krátkymi básničkami **Jozefa Pavloviča Gúľalo sa jablčko** a **O lese veselo** (obe Fortuna Libri) s hravými pavlovičovskými veršíkmi. Viaceré sú vtipne pointované. Pri niektorých ale najmenší pointu nepochopia (pripodobnenie ježkových pichliačov k vežiam).

Knižka **Danuše Dragulovej-Faktorovej Útok z pomaranča** (DAXE) je určená predškólakom. Vychádza im v ústrety aj žánrovou kombináciou veršovaných rozprávok (forma rytmizovanej prózy) a hádaniek. Snaha zveršovať text niekedy znižuje významovú kvalitu výpovede. Rozprávkové epizódy spája jednotná dejová línia – návšteva troch kamarátok, hádanky Danky, riekanky Anky a krajanky Janky, v obchodnom dome. Ich epizódy tematicky uvádzajú oddiely hádaniek, ktoré sa voľnejšie i tesnejšie viažu k príbehom. Samotná téma obchodného domu nie vždy súznie s veršovaným prehovorom. Jazyk veršov je prezdobený a pôsobí nadsadene voči téme.

Zbierka **Básničky do prváckej taštičky** (Príroda) **Alice Náhlíkovej** ponúka prakticky zamerané veršovanky pre predškólakom o tom, čo ich bude čakať v škole. Aj vzhľadom na zámer majú epický charakter. Ich literárna úroveň je slabšia.

Za hranicou presvedčivosti?

Detektívny príbeh **Michala Čierneho Záhada uneseného psa** (Vydavateľstvo Tatran) je situovaný do súčasného prostredia mestečka Modry. Jeho hlavnými protagonistami sú siedmci Janko Polonka a Peter Rychnár. Postavy však na svoj vek pôsobia nepresvedčivo. Ich myslenie je detské už len vďaka základnej otázke: „Čo keby sme boli detektívmi?“ Veta emocionálne nezúčastnenej mamy jedného z chlapcov, ktorou svojmu synovi oznamuje: „Musíme viac zarábať, aby sme si mohli kupovať drahé veci,“ je prejavom patologických osobnostných zmien, tie však autor nedokázal spracovať na hlbšej úrovni v samotnom príbehu. Podobne je to aj s iným závažným fenoménom – pôsobením sekty v mestečku. Pre príbeh je pritom dôležitou zápletkou; je východiskom kriminálneho prípadu. Autor len pomenováva kľúčové témy, no ďalej sa nimi nezapodieva, mechanicky ich vložil do života postáv bez toho, aby ich rozpracoval v rovine vzťahov, motivácie konania a našiel im miesto v pláne samotného príbehu.

V debutovom románe **Tajnosti pobláznenej baby** (Slovenský spisovateľ) **Helena Murčeková** znázorňuje školský a súkromný život študentov-maturantov predovšetkým z hľadiska ich kamarátskych, lások a trávenia voľného času. Rozprávačkou je Olívia, skvelá študentka a slušáčka. Má ešte brata Mateja, dvojča. Ochraňuje ju na každom kroku. S jeho najlepším kamarátom Jakubom, ktorý je, mimochodom, do poslednej chvíle zadaný, zažíva Olívia svoj prvý vzrušujúci bozk. Autorke sa v istom zmysle podarilo vytvoriť plynúce rozprávania. Jeho autenticitu však majú evokovať najmä referencie na kultúru mladých ľudí – je vlastne vystavané z predpokladaných, očakávaných výrokov, odkazov na piesne, filmy i tzv. romantické situácie, monológy, dialógy, ktoré patria k súčasnému diskurzu mladých ľudí. Ako typická kniha ľahkého čítania má toto rozprávania viac-menej prvoplánový charakter. Prekvapenia mi ponúkla z psychologickéj stránky: Olívia je intelektuálne zdatná dievča s bystrým úsudkom, a pritom žije v závislosti od brata; Matej ju nenecháva ani voľne myslieť, berie za ňu zodpovednosť, kontroluje ju, manipuluje vzťahy okolo nej, nedáva jej právo na súkromie a dalo by sa pokračovať v ďalších „patologizmoch“. Neprekvapuje ma, že správanie Jakuba je svojím spôsobom podobné. Preberá nad Olíviou dominanciu, správa sa k nej ako k malému dievčatku, a to aj v intímnych okamihoch. Prekvapuje ma však, že čitateľ má uveriť tomu, že by

sa v priebehu jedného vikendu Olívia z tejto závislosti takmer úplne odpútala, alebo že by jej brat dokázal tak rýchlo opustiť svoju pozíciu v Olíviinom živote.

Násilné či tvrdé modely správania sa ako oživujúci prvok romantiky objavujú aj v románe už etablovanej autorky **Miroslavy Varáčkovej Adaptácia** (Vydavateľstvo Slovart). Zoya, hlavná protagonistka, doslova bojuje o prežitie. Konšpiračné teórie sa v tomto prípade skutočne naplnili a hŕstka mocných likviduje civilizáciu epidémiou čiernych kiahní. Prežijú malé skupiny ľudí a, samozrejme, privilegovaní – v umelo vytvorenom meste. Mnohé z vývinu udalostí sa dá predpovedať už z týchto indícií. Titul románu napokon asi najviac charakterizuje aj celý príbeh udalostí. Slovo adaptácia sa tu „skloňuje“ na mnoho spôsobov. Zoya sa pritom ukáže ako inteligentná, odvážna, samostatná, rozhodná a silná bytosť. A predsa, to vzrušujúce a romantické nie je postavené na spoznávaní harmónie či disharmónie v osobnostiach dvoch rovnocenných a milujúcich sa ľudí, ale na mnohonásobnom prehladaní manipulácie a neustálej adaptácii na požiadavky a predstavy partnera.

V duchu „kliše“ vyznieva aj pokračovanie debutu **Dominiky Ponechalovej** s názvom **Punková princezná sa vracia** (Slovenský spisovateľ). Málo uveriteľné a nedostatočne prepracované udalosti i postavy rozprávania.

Tanec pre Luciu Frey (Vydavateľstvo Slovart) je debutovým románom autorky mladej generácie **Danielly Ferkovej**. Aj tento román možno charakterizovať ako „zbierku“ nápadných tém. Sama autorka, aj vzhľadom na jej vekové dispozície, však o nich nemá potuchy. Hlavná hrdinka, viacnásobne traumatizovaná Lucia, si kladie za vinu smrť otca, niekoľkých detí a tehotnej ženy a takisto svoje tínedžerské výčiny, ktoré sa chciac-nechciac pod tragédiu podpísali; má tiež inú nespracovanú traumu z rozchodu rodičov a ďalšiu z pretrhnutia väzieb so svojim zázemím vo Francúzsku, a ešte jednu z toho, ako ju médiá prenasledovali v súvislosti so smrťou otca, tiež je špičkovou hviezdou v tanci, dvakrát prežije krízou vyvolanú zmenu prostredia, v Košiciach má problémy s adaptovaním sa na nezdravé sociálne pomery a život s alkoholickou matkou a jej násilným a bezcharakterným frajerom. A to som zámerne nevymenovala všetky problémy Luciinho života. A potom prichádzajú lapsusy v spracovaní ambiciózných cieľov románu spôsobené nedostatočným poznaním látky. Má čitateľ uveriť tomu, že by gymnazista dokázal presvedčivo zinscenovať vlastnú vraždu, poštváť políciu na Luciu ako na hlavnú podozrivú a dosiahnuť, že ju budú až tri dni zadržávať v cele a nakoniec ju prepustia, lebo sa domnelá obeť objaví? Lucii v tomto románe verím len jedno, že za daných okolností sama nevie, čo chce. Len autorom by sa to nemalo stávať.

Pokračovanie románu **Zuzky Šulajovej Džinsový denník 5** (Slovenský spisovateľ) je štandardným ľahkým čítaním. Život hlavnej protagonistky Pauly po rozchode s Lukášom stagnuje. Ako to vyriešiť? Ďalekou cestou. Do Sydney. Tá však nie je konečným riešením, len spôsobom, ako otočiť „koleso“ vnútorných neistôt a tápania v živote. Neprekvapí, že si začne vzťah s novým indickým priateľom. A pritom si typicky „upratuje“ vo vzťahu s Lukášom. Koleso sa napokon opäť pretočí a Paula sa vracia na Slovensko. Mimochodom, aj Lukáš sa opäť zaktivizuje a prejaví o ňu záujem. Klasický model blúdiacich vzťahov. Pravdou je, že z tohtoročnej „nádielky“ pre dospievajúcich je to rozhodne najkultivovanejší román.

Minuloročná produkcia pôvodnej tvorby pre deti a mládež je zaujímavým študijným a výskumným materiálom. Nielen z literárneho, ale aj z sociologického a psychologického hľadiska. A z axiologického. Veď presne ukazuje hodnoty, ktoré považujeme za prioritné pre nasledujúce generácie. Vo viacerých knihách sa už možno odraža budúcnosť toho, aké budú mamy alebo otcovia, ako budú učiť budúci učiteľia a liečiť lekári a ako bude kto vedieť milovať, alebo ako kvalitne sa bude pracovať. Hodnoty, nápady, myšlienky sú predsa už v tohtoročných knihách.